

Notitie Omvorming Openbare Ruimte (nov. 2011)

Foto: hotel Epping

Inhoudsopgave:

- 1. Inleiding**
- 2. Omvormen**
 - 2.1. Huidige situatie
 - 2.2. Wat is omvormen?
 - 2.3. Omvormingsopgave
 - 2.4. De klankbordgroep
- 3. Wat zijn de gevolgen van omvorming?**
 - 3.1. Luchtkwaliteit
 - 3.2. Biodiversiteit
 - 3.3. Financiële consequenties
- 4. Werkwijze voor omvorming**
 - 4.1. Participatie in het uitvoeringstraject
 - 4.2. Fasering van omvorming
- 5. Conclusies**

1. Inleiding

In deze notitie wordt ingegaan op de mogelijkheden die er zijn tot omvorming in de openbare ruimte. Keuzes maken, het Groenstructuurplan en de Raadsconferentie van dit jaar, hebben geleid tot enkele uitgangspunten die we hierbij hanteren. Dit zijn: een sobere en doelmatige inrichting van de openbare ruimte, behoud van voor IJsselstein karakteristieke elementen, oog voor effecten op luchtkwaliteit en biodiversiteit en voorkomen van kaalslag. In deze notitie worden mogelijkheden tot omvorming in kaart gebracht, gevolgen beschreven en inzicht gegeven in de bijdrage die omvorming kan leveren aan het realiseren van een deel van de financiële taakstelling.

2. Omvormen

Omvormen is een ander woord voor veranderen, transformeren of herstructureren. Omvormen in de openbare ruimte is heel normaal en vindt op kleine schaal zeer frequent plaats. In dit hoofdstuk wordt kort de huidige situatie geschetst, de uitgangspunten benoemd, uitleg gegeven over het omvormen in IJsselstein en voorzien van enkele voorbeelden. Het hoofdstuk sluit af met een paragraaf over de financiële consequenties van het omvormen, zowel de kosten voor de daadwerkelijke omvorming als het verschil in kosten voor het beheer.

2.1. Huidige situatie

In de loop der tijd is IJsselstein uitgegroeid naar de huidige omvang, steeds een wijk erbij. Iedere wijk is in een andere tijdsgeest ontworpen en bedacht en heeft daardoor een ander uiterlijk en sfeer. Dit geldt niet alleen voor de woningen, ook de openbare ruimte is in dezelfde gedachte ontworpen. De verschillen zijn heel duidelijk in de wijken te herkennen, bijvoorbeeld in de wijk IJsselveld-West staat heel andere beplanting dan in Achterveld of Zenderpark. In IJsselveld-West is ervoor gekozen de wijk een groen uiterlijk te geven, dus is gebruik gemaakt van veel en snelgroeiend groen. In Achterveld is veel meer gekozen voor langzaam groeiende soorten. Dit heeft ook gevolgen voor het beheer. Het gebeurt regelmatig dat de inrichting van de openbare ruimte bijvoorbeeld vanuit veiligheids- overwegingen niet meer voldoet aan de nieuwste eisen. Omvormen is dan een heel gebruikelijke ingreep als onderdeel van het beheer. In IJsselstein zijn verschillende wijken waar veiligheidsoverwegingen invloed hebben op de inrichting van de openbare ruimte. Omvorming kan en moet hier plaatsvinden.

Voor het beheer van bomen is de Leidraad bomen opgesteld. Deze geeft richtlijnen aan voor zowel het plaatsen van nieuwe bomen als het omgaan met bestaande bomen, speciaal bomen in conflicterende situaties. De nadruk wordt gelegd op het streven naar een gezond en duurzaam bomenbestand. Belangrijke voorwaarde voor een gezonde boom is de aanwezigheid van voldoende ondergrondse en bovengrondse ruimte. Deze leidraad is in de afgelopen jaren onvoldoende gebruikt bij het beheer van de bomen. Het gevolg is dat ongeveer 15% van de bomen is blijven staan terwijl deze op basis van de leidraad verwijderd hadden moeten worden. Met andere woorden, er is een achterstand opgelopen in het beheren van de bomen. Met de taakstelling is het noodzakelijk geworden de leidraad op te pakken en te gebruiken bij het beheer en het inrichten van de openbare ruimte.

2.2. Wat is omvormen?

Omvormen is het veranderen of transformeren, dit kan gaan om de fysieke inrichting van de openbare ruimte, maar ook om het beheer of zelfs de eigendomssituatie. Enkele uitgangspunten die voor het omvormen gebruik worden zijn:

- Kwaliteit voor kwantiteit;
- Van intensief naar extensief onderhoud;
- Verwijderen van elementen;
- Het beheer overdragen.

Kwaliteit voor kwantiteit

Met deze term wordt bedoeld dat we de kwaliteit voorop stellen, liever één element met een hogere kwaliteit dan meerdere elementen met een lagere kwaliteit. Zo is het bijvoorbeeld beter om 1 bruikbare bank te hebben dan twee onverzorgde banken. En voor bomen geldt dat ze beter groeien tussen ander groen, dan in de verharding. Op de foto is dit mooi te zien. De boom links van de straat is even oud als de

bomen aan de rechter zijde. Een ander voorbeeld is de Utrechtseweg. Hier staan de bomen op korte afstand van elkaar waardoor er onvoldoende ruimte is, zowel bovengronds als ondergronds, om tot volle wasdom te kunnen komen. Bovengronds uit zich dat in kale takken, lichte bladeren en dood hout. Ondergronds is het te zien aan onder andere het opdrukken van de bestrating. Door om en om bomen te verwijderen, krijgen de overgebleven bomen veel meer ruimte om zich te ontwikkelen, het beeld blijft desondanks hetzelfde en er zijn bovendien minder beheerkosten. Een ander voorbeeld is een plein op Haandrik/Dissel waar bomen kunstmatig klein worden gehouden om geen overlast te veroorzaken. In zo'n situatie is het beter enkele bomen weg te halen en daarvoor in de plaats één van de bomen centraal neer te zetten op een plek waar de boom zonder problemen uit kan groeien.

De fruitbomencollectie van IJsselstein blijft in stand. De fruitbomencollectie is weliswaar intensief in beheer, maar is zodanig karakteristiek en waardevol voor IJsselstein dat hierop geen omvorming wordt toegepast.

Van intensief naar extensief

Het veranderen van groen met intensief onderhoud naar groen met een lagere onderhoudsintensiteit. Deze verandering brengt in enkele situaties ook een verandering in functie teweeg. Als voorbeeld van intensief naar extensief kan worden gegeven dat een vak met rozen wordt omgevormd naar een gazon. Rozen hebben veel meer tijd en zorg nodig dan een gazon en daardoor is het beheer van het gazon goedkoper. Het gazon kan nu gebruikt worden om te spelen. Dit geldt voor ongeveer 5% van de

heesters. Op de foto hiernaast staat een haag met intensief onderhoud, deze kan eenvoudig naar gras met veel minder intensief onderhoud worden omgevormd. Naar schatting betreft het 20% van de hagen. Een ander voorbeeld is dat groen wordt neergezet met een zekere ontwerpgedachte. Naarmate de jaren verstrijken verandert de sociale context en ontstaat hierdoor een tegenstrijdigheid in de sociale inrichtingseisen. Beplanting die van nature goed groeit, wordt nu kunstmatig laag gehouden. In wijken zoals IJsselveld-Oost geeft dit veel druk op het beheer en onderhoud. In dit voorbeeld betekent extensief dat gezocht wordt naar beplanting die past binnen de context van de omgeving.

Verwijdering

Waar andere termen enige uitleg nodig hebben, is dit een term die voor zich spreekt, het weghalen van elementen zoals hagen, bomen of speeltoestellen. Een mooi voorbeeld komt uit IJsselveld-Oost. Hier zijn enkele jaren geleden 50 bomen verwijderd. Vanuit de bewoners kwamen in eerste instantie voornamelijk negatieve reacties. Een jaar later waren er alleen maar positieve geluiden te horen, vooral over het vele licht en de ruimte die was ontstaan door het kappen. Sommige inwoners waren zelfs vergeten waar de bomen hadden gestaan.

Na het vaststellen van “Keuzes maken” zijn er ongeveer 30 brieven van bewoners bij de gemeente binnengekomen. Deze bewoners hebben allemaal het verzoek tot het verwijderen van 1 of meerdere bomen. Om een prettige leefomgeving te creëren, is het voorstel deze mee te nemen in de omvormingen.

In het geval van speeltoestellen kunnen deze meer gecentreerd en van spelaanleidingen worden voorzien. Gezien de versnippering geldt dit voor 15%. Dit kan wel betekenen dat we soms afwijken van het vastgestelde beleid. In de huidige situatie zijn er voor iedere leeftijdscategorie speelplaatsen te vinden binnen een vastgestelde actieradius. Deze actieradius bedekt nu de gehele stad. In de nieuwe situatie zal de actieradius niet dekkend zijn voor de gehele stad.

Voor de bomen in IJsselstein geldt, indachtig het eerder gestelde 'kwaliteit voor kwantiteit', als uitgangspunt dat bomen worden verwijderd wanneer sprake is van slechte groeiplaatsomstandigheden en weinig ondergrondse ruimte, wanneer sprake is van slechte, zieke en "kwarrende" bomen en wanneer deze zoals eerder opgemerkt overlast voor bewoners veroorzaken.

Het beheer overdragen

De gemeente draagt het beheer en het onderhoud van aangewezen gebieden over aan andere partijen. Dit kunnen individuele inwoners zijn, een groep inwoners, een organisatie, een school of een andere partij. We kennen hierbij verschillende vormen: zelfbeheer, sponsoring, verkoop, volkstuinen, bedrijfspark management en gezamenlijk beheer. Hierbij zijn nog geen voorbeelden uit de IJsselsteinse praktijk te noemen. Ervaringen uit andere gemeenten kunnen hier wel als voorbeeld dienen. Voor het slagen van deze vorm van omvorming is vanzelfsprekend de medewerking en actieve betrokkenheid van andere partijen/partners in de stad van belang.

2.3. Omvormingsopgave

De hierboven beschreven manieren van omvormingen en de daarbij gebruikte voorbeelden geven een aantal mogelijkheden van omvorming in de openbare ruimte. Omdat de omvormingsopgave 2012 - 2014 zorgvuldig en verantwoord moet plaatsvinden zijn de volgende omvormingspercentages opgenomen (indicatief):

Activiteit	Percentage
Speeltoestellen concentreren en vervangen voor speelaanleidingen	15%
Gazon omvormen naar lang gras/ bermen	5%
Heesters omvormen naar gazon	5%
Toepassen leidraad bomen	15%
Hagen verwijderen	20%

2.4. Klankbordgroep

Om te komen tot een gedegen Beheerkwaliteitsplan is een klankbordgroep ingesteld. Deze bestaat uit de IJsselsteinse bewonersgroepen en enkele belangengroepen. Naast dat de klankbordgroep input heeft gegeven voor het Beheerkwaliteitsplan, is ook de omvorming tijdens de werksessies besproken. De klankbordgroep heeft aangegeven voorstander te zijn van meerdere vormen van omvorming. Aangegeven is: afstoten/overdragen, omvormen, extensiveren, sponsoring en kwaliteit voor kwantiteit.

3. Wat zijn de gevolgen van omvorming?

In dit hoofdstuk worden de gevolgen weergegeven van omvormingen in de openbare ruimte. Mede geïnspireerd door de raadsconferentie wordt in deze notitie speciale aandacht besteed aan de effecten op luchtkwaliteit en biodiversiteit.

3.1. Luchtkwaliteit

De gevolgen voor de luchtkwaliteit door omvormingen van het groen zijn meegenomen in het onderzoek. Wat vaak wordt gedacht is dat meer groen beter is. Dit is echter niet automatisch het geval. Dit hangt af van de soort, de locatie en de totale inrichting. Gelukkig blijkt uit de jaarlijkse rapportage van de Provincie dat de huidige luchtkwaliteit van IJsselstein goed is. De concentratie NO_x, CO₂ en fijn stof vallen binnen alle wettelijke normen. Opvallend is wel dat bij het ontwerpen van wegen en openbare ruimte nooit expliciet rekening is gehouden met luchtkwaliteit. Door luchtkwaliteit mee te nemen tijdens het (her)inrichten is er in de toekomst zeker nog winst te behalen.

Er is onderzoek uitgevoerd waarbij specifiek gekeken is naar de economische baten van bomen voor de luchtkwaliteit. Het blijkt dat een gemiddelde boom per jaar 100 gram fijn stof afvangt. De economische waarde hiervan ligt op € 2. Indien sprake is van een knelpunt in de luchtkwaliteit lopen de baten, voor dezelfde boom, op tot € 40 per jaar. IJsselstein heeft een goede luchtkwaliteit en kent geen knelpunten. Een volwassen boom met een stamomvang van 100 cm kan wel 1200 gram fijn stof afvangen. De economische baten lopen dan op naar € 30 per boom. Voor de luchtkwaliteit is het dus beter om één volwassen boom te hebben die ruim 1kg fijn stof afvangt dan enkele kleine bomen die per boom nog geen 100 gram fijn stof afvangen.

Voor de toekomst geldt dat we zowel met de luchtkwaliteit als de bomen zorgvuldig moeten omgaan. Daarbij geldt als vertrekpunt dat we vooral het accent willen leggen op een kwalitatief goede en volwaardige bomenvoorraad. Bomen die te weinig ruimte hebben, ziek/slecht zijn of overlast veroorzaken, worden verwijderd. Bomen die de luchtkwaliteit verslechteren door het vormen van een tunnel, worden eveneens verwijderd. Grote en oude bomen worden vanzelfsprekend behouden zowel vanuit beeldkwaliteitsoverwegingen als met het oog op de luchtkwaliteit. Tot slot zal bij toekomstige (her)inrichting en omvorming het aspect van luchtkwaliteit worden meegenomen.

Op het gebied van luchtkwaliteit liggen er dus kansen deze te verbeteren door aanpassingen in het beheer van bomen. Bij het beheer en de omvorming worden de bovenstaande uitgangspunten meegenomen. Vanuit de Leidraad bomen wordt ongeveer 15% van de bomen aangewezen met een slechte standplaats of een verminderde conditie. Enkele voorbeelden van locaties zijn: Teenschillerlaan, Kameraplein en winkelcentrum Achterveld. In de komende periode worden de locaties nader uitgewerkt. Belangrijk is uiteindelijk de kwaliteit van de inrichting en de leefomgeving.

3.2. Biodiversiteit

Bij het onderzoek naar de mogelijkheden voor het omvormen, is eveneens de biodiversiteit meegenomen. De plattegrond van IJsselstein geeft aan dat we een sterk stedelijke inrichting hebben en weinig openbare ruimte buiten de bebouwde kom. Het lage aantal waarnemingen van bijzondere flora en fauna geeft hetzelfde beeld aan, stedelijk en te klein voor een hoge diversiteit. Hier geldt dat er een bijpassende biodiversiteit te verwachten is. Dit is een heel andere diversiteit dan in ongerepte natuurgebieden te verwachten is. Toch kan er door omvorming een positieve bijdrage worden geleverd aan de biodiversiteit in IJsselstein.

De verschillende mogelijkheden van het omvormen van groen naar ander groen zijn in de onderstaande tabel weergegeven. Het blijkt dat door het omvormen niet automatisch de

diversiteit van IJsselstein verminderd wordt. Dit is sterk afhankelijk van de gemaakte keuzes binnen het vraagstuk van de omvorming. Een keuze zou bijvoorbeeld kunnen zijn om juist een veel voorkomende soort te verminderen. Dit voorkomt monoculturen en komt de verhouding van de diversiteit ten goede.

van	naar	effect	
hagen	sierplantsoen	neutraal	verschuiving
hagen	bosplantsoen	positief	meer schuil- en broedplaatsen en meer bloemen
hagen	gazon	negatief	minder schuilplaatsen en bloemen
hagen	ruw gras en bermen	neutraal	verschuiving
sierplantsoen	bosplantsoen	positief	meer schuil- en broedplaatsen
sierplantsoen	gazon	negatief	minder schuilplaatsen en bloemen
sierplantsoen	ruw gras en bermen	positief	meer soorten bloemen
bosplantsoen	gazon	negatief	veel minder schuilplaatsen en minder bloemen
bosplantsoen	ruw gras en bermen	neutraal	verschuiving
gazon	ruw gras en bermen	positief	meer soorten bloemen

Herinrichten en omvorming geeft dus ook mogelijkheden voor de biodiversiteit. Rekening moet gehouden worden met de volgende uitgangspunten en randvoorwaarden:

- Maak goede keuzes bij het ontwerpen en inrichten (Beheer Bewust Ontwerpen);
- Gericht beheer op diversiteit voeren;
- Centralisatie en samenhang tussen groengebieden.

3.3. Financiële consequenties

Vanuit het beheerqualiteitsplan kan door het onderhoudsniveau op sober en doelmatig te brengen een aanzienlijk deel van de taakstelling worden gerealiseerd. De resterende taakstelling kan door omvorming worden opgebracht. In de onderstaande tabel is een financiële vertaalslag gemaakt van de omvormingsopgave. Dit is een structurele bezuiniging. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat er eenmalige kosten verbonden zijn aan het omvormen, bijvoorbeeld door heesters te vervangen door gazon of door het verwijderen van een boom.

Andere activiteiten zoals de verschillende vormen van het overdragen van beheer zijn in dit overzicht niet of slechts ten dele opgenomen. In financiële zin rekenen we de mogelijke positieve effecten van zelfbeheer ook nog niet mee. Dit omdat nog te onzeker is of en hoeveel voordeel kan worden behaald. Voor twee activiteiten is een indicatief bedrag opgenomen.

Activiteit	Verskil beheerkosten
Omvorming	€ 93.000
Optioneel	
Sponsoring rotondes	Indicatief € 15.000
Afstoten groen bij bedrijventerreinen	Indicatief € 17.000

4. Werkwijze voor omvorming

In de bovenstaande hoofdstukken is gesproken over de verschillende mogelijkheden tot omvorming in de openbare ruimte en de gevolgen die dat met zich meebrengt. Wat in dit geval evenzeer van belang is, is de manier waarop de omvorming wordt opgepakt. Hieronder wordt beschreven hoe gedacht wordt over de aanpak, de stappen en de inbreng van inwoners.

4.1. Participatie in het uitvoeringstraject

Het instellen van een klankbordgroep, gevormd uit de bewonersgroepen, heeft bij de opstelling van het IBKP en deze notitie goed gewerkt en waardevolle informatie opgeleverd. Deze goede ervaringen willen we in het proces om te komen tot omvormingen ook gaan inzetten. Op de vraag wat een aantrekkelijke en prettige woon- en leefomgeving is, is niet een standaard antwoord te geven. De inrichting van de openbare ruimte moet per locatie apart bekeken worden. Ieder vraagstuk en locatie is weer anders en heeft specifieke aandachtspunten. Daarom willen we bij iedere vraagstuk actief met direct betrokken bewoners om de tafel gaan zitten en een proces instappen die uiteindelijk leidt tot een omvorming van de buitenruimte. Het gezamenlijk aanpakken geeft garantie dat het eindresultaat voldoende beeldkwaliteit heeft en vergroot de betrokkenheid van bewoners.

4.2. Fasering van omvorming

Voor de aanpak van de omvormingen van de openbare ruimte kan aan de volgende stappen worden gedacht: stap 1: Uitgangspunten en randvoorwaarden benoemen; stap 2: Opstellen van een inrichtingsvoorstel; stap 3: Implementatie.

5. Conclusies

Vanuit de bovenstaande hoofdstukken kunnen enkele conclusies getrokken worden.

Uitgangspunten voor de omvorming

Voor het omvormen van het groen zijn uitgangspunten geformuleerd, namelijk: kwaliteit boven kwantiteit, van intensief onderhoud naar extensief onderhoud, verwijderen van groen met slechte conditie of omstandigheden en overdragen van het beheer. Op grond van deze uitgangspunten komen we tot een realistische en verantwoorde omvormingsopgave van:

Activiteit	Percentage (indicatief)
Speeltoestellen concentreren en vervangen voor speelaanleidingen	15%
Gazon omvormen naar lang gras/ bermen	5%
Heesters omvormen naar gazon	5%
Toepassen leidraad bomen	15%
Hagen verwijderen	20%

Effecten luchtkwaliteit en biodiversiteit

Door het verwijderen van slechte en “kwarrende” bomen en het ruimte geven aan gezonde bomen om volwassen te worden, is de conclusie dat er voor de luchtkwaliteit kansen liggen om deze te verbeteren. Aanbeveling is om de richtlijnen voor een goede luchtkwaliteit bij het ontwerpen van de openbare ruimte mee te nemen.

Door het extensiveren van het beheer krijgt de biodiversiteit meer ruimte en is de conclusie dat de biodiversiteit niet hoeft te verslechteren. Daarbij moet wel worden geconstateerd dat IJsselstein zich in een hoog stedelijk gebied bevindt en een daarbij passende biodiversiteit kent. Aanbeveling is om bij de (her)inrichting van de openbare ruimte rekening te houden met biodiversiteit en het koppelen van extensieve gebieden.

Financiële effecten

Door de richtingaanwijzer ‘Sober en doelmatig’ door te voeren in de omvorming kan een structurele bijdrage worden geleverd van €93.000,- in de beheerkosten van de openbare ruimte. De omvorming betekent dat (naar schatting) 5% van de heesters naar gazon gaat, dat 5% van het gazon tot lang gras/ berm wordt gezien, dat 15% van de bomen worden verwijderd, 15% van de speeltoestellen meer gegroepeerd wordt of door speelaanleidingen worden vervangen tot slot wordt 20% van de hagen verwijderd. Het omvormen brengt in eerste instantie frictiekosten met zich mee.

Participatie/betrokkenheid van inwoners

De omvorming van groen gaat zeer lokaal plaatsvinden. De conclusie is daarom dat deze vraagstukken in samenwerking met direct betrokken omwonenden opgepakt moeten worden. De positieve ervaringen vanuit de samenwerking met de klankbordgroep zijn het voorbeeld van de aanpak bij de omvormingen.